

18.10.2021

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan kunta- ja terveysjaosto

Asia: HE 146/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2022

Teema: Palvelurakenteen kehittämiseen liittyvien kehittämishankkeiden tilanne, rahoitus ja tavoitteet; erityisesti ikäihmisten hoidon ja hoivan parantaminen, mielenterveyspalvelut, peruspalveluiden saatavuuden parantaminen. Sekä lisäksi RRF-rahoituksen käyttö ja tavoitteet.

1. Palvelurakenteen kehittäminen

Palvelurakenteen kehittämisen momentilla (33.60.39) olevaa määrärahaa käytetään useiden hallitusohjelman tavoitteita toteuttavien ohjelmien ja hankkeiden mukaiseen kehittämistyöhön. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelma sisältää perustasolla tehtävää kehittämistyötä esimerkiksi peruspalvelujen saatavuuden ja ikäihmisten hoidon ja hoivan parantamiseksi ja mielenterveysstrategian toimeenpanona. Mielenterveysstrategiaan ja ikäihmisten hoidon ja hoivan parantamiseen liittyvää kehittämistyötä tehdään myös em. ohjelmasta erillisissä hankkeissa ja ohjelmissa.

2. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelma sisältäen mm. peruspalveluiden saatavuuden parantamisen

Hallitusohjelman mukaisessa Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmassa kehitetään perustason sosiaali- ja terveyspalveluja. Ohjelma ja sen tavoitteet nivoutuvat yhteen sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistuksen kansallisen ja alueellisen toimeenpanon kanssa. Ohjelma toimeenpannaan hyvinvointialueiden hankekokonaisuuksissa, joiden toteuttamista tuetaan valtionavustuksilla vuosina 2020–2023. Ohjelman tarkoituksena on ottaa käyttöön uudenlainen, laaja-alainen sosiaali- ja terveyskeskus, joka rakentuu ihmisten tarpeiden mukaisesti. Laaja-alainen sosiaali- ja terveyskeskus toteuttaa uudenlaista työnjakoa, tarjoaa eri ammattilaisten ja erityistason konsultaatioita sekä hyödyntää digitalisointia.

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskuksessa palvelujen sisäinen integraatio on tärkeä tavoite. Hallitusohjelman mukaisesti varmistetaan, että perusterveydenhuolto ja sosiaalipalvelut ovat jokaisen saavutettavissa oikea-aikaisesti. Kehittämistyössä otetaan huomioon tuottajakentän monipuolisuus ja lähipalveluiden saavutettavuus. Erityistä huomiota kiinnitetään paljon palveluja tai erityistä tukea tarvitsevien ihmisten palveluiden kehittämiseen. Hyvinvointialue suunnittelee toimintamallit sekä lähipalvelupisteet, sähköiset palvelut ja hyvinvointialueella mahdollisesti keskitettävät palvelut vastaamaan väestön tarpeita siten, että perustason palveluiden esteetön saatavuus ja saavutettavuus varmistetaan.

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmalla on viisi tavoitetta, joilla rakennetaan laaja-alaista sosiaali- ja terveyskeskusta ihmisen elämäntilanteiden ja tarpeiden ympärille.

Ohjelman tavoitteet:

1. Palveluiden yhdenvertaisen saatavuuden, oikea-aikaisuuden ja jatkuvuuden parantaminen
2. Toiminnan painotuksen siirtäminen raskaista palveluista ehkäisevään ja ennakoivaan työhön
3. Palveluiden laadun ja vaikuttavuuden parantaminen
4. Palveluiden monialaisuuden ja yhteentoimivuuden varmistaminen
5. Kustannusten nousun hillitseminen

Hallitusohjelman mukaisesti hoitotakuuta tiukennetaan perusterveydenhuollossa niin, että jatkossa kiireettömässä tapauksessa hoitoon pääsee viikon (7 vuorokauden) sisällä hoidon tarpeen arvioinnista. Tiukentuvan hoitotakuun vuoksi kuntien ja kuntayhtymien on jo ennalta ryhdyttävä hoitoon pääsyä parantaviin kehittämistoimiin ja otettava käyttöön uusia toimintamalleja. Kaikkien hyvinvointialueiden hankkeissa kehitetään hoitoon pääsyä parantamalla esimerkiksi asiakas- ja palveluohjausta, kehittämällä moniammatillisia toimintamalleja, työprosesseja, digitaalisia palveluita ja etävastaanottoja.

Hankesuunnitelmassa esitetään hoitoon pääsyä parantavat toimintakäytännöt ja digitaaliset ratkaisut, jotka alueella on jo käytössä ja joita otetaan hankeaikana käyttöön sekä perustelut näille. Hankesuunnitelmassa esitetään kansallisesti yhtenäisellä tavalla hoitoon pääsyn lähtötilanne ja mitattavat tavoitteet sen vaiheittaiselle parantumiselle. Hankesuunnitelmassa kuvataan toiminnallisten ja taloudellisten hyötyjen saavuttamisen mekanismia sekä kehittämisen ja ylläpidon jatkuvuus ja rahoitus hankekauden jälkeen. Hoitoon pääsyn paranemista seurataan ja raportoidaan hankeaikana osana ohjelman ja hankkeiden säännöllistä seurantaa.

Vuonna 2020 myönnettiin alueellisille hankekokonaisuuksille 70 miljoonaa euroa valtionavustuksia ja vuonna 2021 on järjestetty täydentävä valtionavustushaku, jossa jaettavan rahoituksen enimmäismäärä on 141 miljoonaa euroa. Täydentävässä valtionavustushaussa painotetaan erityisesti palveluiden saatavuutta edistäviä toimia perusterveydenhuollossa, sosiaalihuollossa, mielenterveyspalveluissa ja monialaisessa kuntoutuksessa. Hoitoon pääsyn parantaminen ja psykososiaalisten menetelmien käyttöönotto kaikille ikäryhmille tulee sisältyä kaikkiin hankkeisiin.

Lisäksi vuonna 2021 on tarkoitus myöntää 12,5 miljoonaa euroa valtionavustusta yliopistollisten sairaaloiden sairaanhoitopiireille yhteistyöalueen koordinoitaviin. Tarkoitus on tukea Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus-ohjelman mukaista kehittämistyötä vahvistamalla yhteistyöalueilla tehtävää

alueellista kehittämistä ja koordinaatiota koskien psykososiaalisten menetelmien käyttöönottoa ja ylläpitoa sekä lasten ja nuorten vaativien palveluiden osaamis- ja tukikeskuksia (OT-keskus).

3. RRF-rahoituksen käyttö ja tavoitteet

Suomen kestävä kasvun ohjelmalla tuetaan hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä kasvua. Kestävän kasvun ohjelman rahoitus tulee EU:n kertaluonteisesta elpymisvälineestä (Next Generation EU). Ohjelma jakautuu neljään pilariin, joista Sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla Suomen kestävä kasvun ohjelmassa on erityisesti pilari 4, ”Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuuden vahvistaminen ja kustannusvaikuttavuuden lisääminen”. Sen puitteissa kanavoitavaa rahoitusta on myönnetty vuodelle 2021 yhteensä 45 miljoonaa euroa ja suunniteltu käytettäväksi määrärahaa kuluvalle kehyskaudella arviolta yhteensä 400 miljoonaa euroa. Pilari 4 rahoitus tulee valtion talousarvion momentilta 33.60.61. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla on osin pilari 3, ”Työllisyysasteen ja osaamistason nostaminen kestävä kasvun vauhdittamiseksi”. Sen puitteissa kanavoitavaa rahoitusta on kehyksessä varattu arviolta yhteensä 27 miljoonaa euroa.

Pilarin 4 päätavoitteena on purkaa covid-19-pandemian aiheuttamaa sosiaali- ja terveydenhuollon hoito-, kuntoutus- ja palveluvelkaa, nopeuttaa hoitoon pääsyä pysyvästi koko maassa ottamalla käyttöön uusia toimintatapoja sekä edistää sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen toteutumista.

- Purkaa hoito-, kuntoutus- ja palveluvelkaa uudistamalla toimintamalleja ja ottamalla käyttöön uusia digitaalisia palveluja.
- Nopeuttaa hoitoon pääsyä koko maassa ottamalla käyttöön uusia toimintatapoja (mukaan lukien mielenterveyspalvelut).
- Edistää sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen tavoitteiden toteutumista. Tavoitteena on tuoda palvelut kaikkien saataville sekä uudistaa niitä kustannusvaikuttavasti ja ihmislähtöisesti.

Valtaosa pilari 4:n rahoituksesta on tarkoitus myöntää valtionavustuksina hyvinvointialueiden kehittämishankkeille. Ensimmäinen valtionavustushaku on tarkoitus avata joulukuussa 2021. Hankehaku ja alueellisten hankkeiden toimeenpano synkronoidaan Tulevaisuuden sote-keskus -ohjelman ja RRF-haun mukaisten hankkeiden välillä sisällöllisesti, ajallisesti ja taloudellisesti sekä toimeenpanon tuen osalta.

4. Mielenterveyspalvelut

Hallitusohjelman mukaisesti vuosille 2020–2030 on valmisteltu kansallinen mielenterveysstrategia, joka näkee mielenterveyden pääomana, turvaa mielenterveysoikeudet ja –palvelut, linkittää ne olemassa oleviin rakenteisiin, ehkäisee itsemurhia ja vahvistaa ammattilaisten osaamista. Strategia julkaisiin helmikuussa 2020, ja sen tarkoituksena on turvata mielenterveystyön jatkuvuus ja tavoitteellisuus. Vuosina 2020–2023 toimeenpano painottuu pal-

velujen kehittämiseen osana Tulevaisuuden sosiaali- ja terveystyökeskus –ohjelmaa. Samalla on hallitusohjelman mukaisesti käynnistetty mielenterveys- ja päihdepalvelujen lainsäädännön uudistaminen.

Osana Tulevaisuuden sosiaali- ja terveystyökeskus –ohjelmaa parannetaan päihde- ja mielenterveyspalveluiden saatavuutta perusterveydenhuollossa ja lasten ja nuorten perustason palveluissa. Se tarkoittaa psykoterapioiden ja psykososiaalisten menetelmien saatavuuden lisäämistä sekä perustason ja erikoissairaanhoidon yhteistyörakenteen vahvistamista häiriöiden tunnistamisen ja kokonaishoidon toteuttamisen tueksi.

Ensimmäisessä vaiheessa kaikilta hyvinvointialueilta on edellytetty psykososiaalisten menetelmien saatavuuden parantamista nuorten perustason palveluissa. Tavoitteena on, että koulu- ja oppilaitosympäristöissä otetaan käyttöön yleisimpien mielenterveyshäiriöiden ennaltaehkäisyyn ja hoitoon soveltuvia menetelmiä. Pitkän aikavälin tavoite on tuoda perustasolle käyttöön menetelmiä, jotka soveltuvat yleisimpien häiriöiden hoitoon, varmistaa alueellinen kattavuus ja menetelmäosaamista ylläpitävä yhteistyörakenne. Tässä alueet toimivat yhteistyössä viiden yliopistollisen keskussairaalan lasten, nuorten ja perheiden vaativimpien palveluiden osamiskeskusten kanssa.

Koulutukset nuorten psykososiaaliin menetelmiin ovat edenneet nopeasti. Yleisimpien mielenterveyshäiriöiden ehkäisyyn ja varhaisen hoidon menetelmäosaajia on syksyyn 2021 mennessä koulutettu yli 800. Nuorten tuki ja hoito näillä menetelmillä on käynnistynyt, ja yli 800 nuorta on ehtinyt saada interventioita. Ensimmäisten seurantatietojen perusteella interventio on ollut riittävä valtaosalle nuoria, eikä heitä ole tarvinnut lähettää eteenpäin muihin palveluihin.

Lisäksi alueet ovat kohdentaneet kehittämistoimia muiden ikäryhmien helposti saavutettaviin mielenterveys- ja päihdepalveluihin ja palveluintegraation parantamiseen kunkin alueen tarpeiden mukaisesti. Tämän lisäksi alueet ovat kohdistaneet kehittämistoimia Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman osana perhekeskusten kehittämiseen ja matalan kynnyksen mielenterveyttä tukevien ja edistävien palvelujen parantamiseen, erityisesti lasten käyttöhäiriöiden ehkäisyyn ja varhaiseen tukeen sekä laajemmin vanhemmuuden tukeen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tukee hankkeiden toimeenpanoa, millä voidaan varmistaa oikeasuuntainen eteneminen kaikilla alueilla.

Vuoden 2021 Tulevaisuuden sosiaali- ja terveystyökeskus –ohjelman täydentävässä valtionavustushaussa psykososiaalisten menetelmien käyttöönotto perusterveydenhuollossa laajenee koskemaan kaikkia ikäryhmiä kaikkien hyvinvointialueiden hankkeissa. Tavoitteena on kattavien hoito- ja palveluketjujen rakentaminen ja perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon välinen yhteistyörakenne, jossa perusterveydenhuollossa on saatavilla interventioita nopeasti ja varhain.

Täydentävässä valtionavustushaussa parannetaan myös päihdepalveluihin pääsyä. Keskeinen kehittämisen kohde on Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (PALKO) hiljattain määrittelemien alkoholi- ja huumehoidon psykososiaalisten hoito- ja kuntoutusmuotojen palveluvalikoimien saata-
vuus. Palveluja kehitetään myös ottamalla käyttöön vaikuttavaksi todettuja toimintamalleja sekä liikkuvia, katu-työtä toteuttavia ja koteihin vietäviä päihdepalveluja. Uusien palvelumuotojen käyttöönoton lisäksi keskeistä on rakentaa palveluketjut peruspalveluiden ja erityispalveluiden välillä sekä sopia monialainen yhteistyö. Päihdepalvelujen parantamisessa huomioidaan perheiden ja läheisten sekä lasten ja nuorten erityistarpeet.

Syksyllä 2021 on avattu erillinen valtionavustushaku yliopistollisten sairaaloiden sairaanhoitopiireille yhteistyöalueen koordinoitaviin koskien psykososiaalisten menetelmien käyttöönottoa ja ylläpitoa. Tarkoituksena on tukea Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelman mukaista kehittämistyötä vahvistamalla yhteistyöalueilla tehtävää alueellista kehittämistä ja koordinaatiota.

Mielenterveysstrategiaa toimeenpannaan myös erillisillä valtionavustushankkeilla. Valtionavustushaussa on ollut haettavana noin 5 miljoonaa euroa työelämään kuntouttavien mielenterveyspalvelujen pilotointiin. IPS – Sijoita ja valmenna! –kehittämishankkeessa työllistymisen tuen ja psykiatrisen hoidon ja kuntoutuksen palveluista muodostetaan kokonaisuus niin, että niistä rakentuu toisiaan tukeva palveluprosessi. Kehittämishankkeen tavoitteet ovat mielenterveyden häiriöihin sairastuneiden työllistymisen ja työllisyyden edistäminen; mielenterveyden häiriöihin sairastuneiden hyvinvoinnin ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen; ammattilaisten osaamisen lisääminen ja vahvistaminen; IPS-toimintamallin laajemman käyttöönoton tukeminen Suomessa. Toiminta on käynnistynyt alueellisina kokeiluina. Kokeiluissa mallinnetaan ne käytänteet, joilla tuetun työllistymisen tutkimusnäyttöön perustuva IPS-työhönvalmennus toteutuu psykiatriseen hoitoon ja kuntoutukseen integroituna palveluna.

Lisäksi noin 4,8 miljoonaa euroa on ollut haettavana itsemurhien ehkäisyyn ja noin 4,5 miljoonaa euroa mielenterveysosaamisen vahvistamiseen kunnissa. Itsemurhien ehkäisyyn tarkoitetut avustukset on suunnattu kunnille ja kuntayhtymille sekä yleishyödyllisille toimijoille silloin, kun niiden työllä on kiinteä yhteys julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluyksiköihin. Palveluissa otetaan käyttöön näyttöön perustuvia menetelmiä auttaa itsemurhariskissä olevia. Mielenterveysosaamisen ja -taitojen vahvistamisen avustuksilla on tarkoitus parantaa hyvän mielenterveysjohtamisen edellytyksiä kuntien johtamisrakenteissa ja eri hallinnonalojen välisessä yhteistyössä sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä toteuttavilla yhdyspinnoilla. Avustukset on suunnattu kunnille ja kuntayhtymille sekä lisäksi yleishyödyllisille toimijoille silloin, kun suunniteltu hanke on kiinteä osa kunnan mielenterveysosaamisen vahvistamista. Hankkeet vahvistavat kuntien mielenterveysosa-

mista parantamalla sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kykyä edistää mielenterveyttä, tunnistaa avun tarvetta ja lisätä mielenterveyden ensiaputoja.

5. Ikäihmisten hoidon ja hoivan parantaminen

Hallitusohjelman mukaisesti iäkkäiden palvelujen lainsäädäntöä uudistetaan palvelujen laadun parantamiseksi. Uudistuksen ensimmäisessä vaiheessa ympärivuorokautisen hoidon henkilöstön mitoitus ja RAI-arviointijärjestelmän käyttöä koskevat säännökset astuivat voimaan 1.10.2020. Uudistuksen valmistelussa olevassa toisessa vaiheessa tavoitteena on erityisesti kotiin annettavien palvelujen laadun ja saatavuuden parantaminen ja iäkkäiden henkilöiden asumisen monimuotoisuuden kehittäminen sekä palvelujen seurannan vahvistaminen.

Lainsäädännöllä toteutettavaa normiohjausta on tuettu suositusluonteisella toiminnan kehittämisellä sekä erilaisen hankerahoituksen avulla toteutettavalla toiminnallisella kehittämistyöllä.

Ikäohjelma ja iäkkäiden laatusuositus

Hallitusohjelmaan sisältyvällä poikkihallinnollisella [Ikäohjelmalla](#) varaudutaan väestön ikääntymisestä seuraavaan yhteiskunnalliseen muutokseen. Ikäohjelma laadittiin yhteistyössä eri ministeriöiden, kuntien, kolmannen sektorin ja muiden toimijoiden kanssa. Ikäohjelman rinnalla toimeenpannaan [laatusuositusta](#) hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi vuosille 2020-2023.

Ikäohjelmassa ja laatusuosituksessa edistettävät teema-alueet ovat yhtenevät. Teema-alueet käsittelevät palvelujen ja palvelujärjestelmän kehittämisen lisäksi toimintakykyisen ikääntymisen turvaamista, teknologian hyödyntämistä iäkkäiden hyvinvoinnin parantamisessa, vapaaehtoistyön roolin vahvistamista sekä ikäystävällisen asumisen ja asuinympäristöjen kehittämistä.

Ikäohjelmassa toteutetaan kullakin teema-alueella hallituskauden mittainen kehittämishanke tai toimenpidekokonaisuus. Saatujen tulosten ja kokemusten pohjalta valmistellaan kauden loppuun mennessä valtioneuvoston periaatepäättös, jolla kehittämistyötä viitoitetaan vuoteen 2030 saakka. Laatusuosituksessa kullekin teema-alueelle on omat suosituksensa ja niiden toteuttamista tukemaan on nostettu esiin kutakin aihealuetta koskevia hyviä käytäntöjä.

Sekä laatusuosituksella että Ikäohjelmalla kannustetaan mahdollisimman toimintakykyisen ikääntymisen turvaamiseen sekä taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävästi palvelujärjestelmän rakentamiseen.

Ikäohjelmassa sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan yhtenä keskeisenä tavoitteena on sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä palvelujärjestelmän turvaaminen. Tavoitteen toteuttamiseksi muun muassa monipuolistetaan asumispalveluja vastaamaan paremmin iäkkäiden erilaisiin tarpeisiin sekä kehittämistyöllä että uudistamalla lainsäädäntöä. Osana Ikäohjelmaan toteutettavassa Joustavan palvelun asumismalli iäkkäille (JOPA) -hankkeessa kehitetään toimintamalli, jossa erilaisiin asumisen ratkaisuihin voidaan joustavasti yhdistää iäkkäiden henkilöiden tarpeisiin vastaavia palveluja ja muita toimintoja, kuten teknologisia ratkaisuja.

Lakisääteisen omavalvonnan tavoitteena on, että toimintayksiköissä selvitetään toimintaan liittyviä riskitekijöitä ja niiden torjuntaa ennakoidusti. Omavalvonnan on tarkoitus olla väline työyksikön toiminnan kehittämiseen ja laadun varmistamiseen. Havaintojen mukaan omavalvonnan käytännön toteuttamisessa on kuitenkin suuria toimintayksikkökohtaisia eroja ja käytännöt vaativat yhdenmukaistamista ja selkiyttämistä. Sen vuoksi osana Ikäohjelmaa tehdään kehittämistyötä myös omavalvonnan parantamiseksi. Kehittämistyössä tuotetaan helposti lähestyttävää tietoa ja suosituksia omavalvontaan ja sen suunnitteluun sekä toteuttaa omavalvontaan liittyvä viestintä/koulutuskampanja. Tarkoituksena on myös määritellä omavalvontaan liittyvät valtakunnalliset laatuindikaattorit ja tuottaa vertailukelpoista tietoa. Työllä vahvistetaan omavalvontaa palveluntuottajan työkaluna, jonka avulla kehitetään ja seurataan palvelujen laatua toimintayksiköiden päivittäisessä asiakastyössä.

Iäkkäiden palveluissa teknologiaa voidaan hyödyntää osana asiakkaiden omahoitoa, palvelujen toteuttamista, omaishoitajien tukea sekä henkilöstön työtehtäviä ja hallinnollisia ja organisatorisia tehtäviä. Ikäohjelmaan sisältyvällä [Kotona asumisen teknologiat ikäihmisille \(KATI\) –hankkeella](#) edistetään kotona asumisen toimintamallien ja palveluiden kehittämistä ja uudistamista teknologiaa hyödyntämällä. Erilaisilla teknologiaratkaisuilla voidaan tukea itsenäistä asumista, kotihoitoa ja muita kotiin tuotavia palveluita. Teknologia voi edesauttaa ikääntyvien henkilöiden toimintakyvyn ylläpitämistä ja sairauksien ennaltaehkäisemistä, sote-ammattilaisten työhyvinvoinnin ylläpitämistä ja kuormituksen vähentämistä. Kansallisella ohjauksella halutaan varmistaa, että tulevaisuudessa ikäihmisten kotona asumisen tukena on käytössä vaikuttavia ja kansallisesti yhtenäisiä, ikäihmisen ja hänen läheisenä tarpeisiin vastaavia, integroituneita toimintamalleja, joissa teknologiat ovat osa palveluekosysteemiä.

Ikäohjelmaan liittyvää iäkkäiden toimintakykyä tukevaa työtä tehdään osin osana Tulevaisuuden sote-keskus –ohjelman hankekokonaisuutta muun muassa kehittämällä ja ottamalla käyttöön elintapaohjauksen toimintamalleja, jotka huomioivat iäkkäiden erityistarpeet kuten muistisairauksien ennaltaehkäisy.

Palvelujen ja palvelujärjestelmään suoraan kohdistuvan kehittämistyön lisäksi käynnissä on useita muita toimenpiteitä väestön ikääntymiseen varautumiseksi, joilla on välillisiä vaikutuksia palvelujärjestelmään. Esimerkiksi toimintakyvyn parantamiseksi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toteutetaan liikuntaan ja kulttuurityöhön liittyviä hankkeita.

Työterveyslaitoksen Mitä kuuluu? -työhyvinvointikyselyssä iäkkäiden palvelujen toimintayksiköiden tulokset ovat kautta linjan muita sote-alan yksiköitä heikkommat. Tarvitsemme enemmän tietoa tilanteeseen johtavista syistä. Ennen kaikkea tarvitaan kuitenkin ratkaisuja, joilla vanhustyöntekijöiden hyvinvointia tuetaan, työn arvostusta nostetaan ja varmistetaan, että vanhustyöllä riittää jatkossakin tekijöitä. Koko sosiaali- ja terveydenhuollon toimialaa uhkaava työvoimapula kärjistyy erityisesti vanhustyössä.

[Hyvä veto -hankkeessa](#) luodaan työhyvinvointia ja alan vetovoimaa parantava toimintamalli, joka koostuu sote-organisaatioiden kanssa yhdessä kehitetyistä hyvistä käytännöistä liittyen eettiseen organisaatiokulttuuriin, valmentavaan johtamiseen sekä nuorten ja kokeneiden työntekijöiden yhteistyöhön. Malli toteutetaan alueellisilla monitoimijaisilla kehittämishankkeilla. Hyvä veto -toimintamalli voidaan jatkossa levittää laajasti ikäihmisten palveluihin. Toimintamallin lisäksi tuotetaan laajempaa tutkimustietoa ja analyysiä sekä asiakastasolta että henkilöstön hyvinvoinnista ja niiden välisistä yhteyksistä. Näiden pohjalta laaditaan työelämässä ja ammatillisessa koulutuksessa hyödynnettäviä suosituksia ja oppaita. Tavoitteena on myös nostaa vanhustyön eettinen kuormitus osaksi laajempaa yhteiskunnallista keskustelua.

Vapaaehtoistoiminta on Suomessa laajaa, ja sen merkitys hyvinvoinnin lähteenä tunnustetaan yleisesti. Tutkijoiden arvioiden mukaan vapaaehtoistyön yhteiskunnallisen merkityksen arvioidaan tulevaisuudessa kasvavan entisestään. Myös ikäihmiset osallistuvat aktiivisesti vapaaehtoistyön tekemiseen; tuoreimman vapaa-ajan osallistuminen -tilaston mukaan melkein 30 prosenttia yli 65-vuotiaista on osallistunut vapaaehtoistoimintaan viimeisen 12 kuukauden aikana.

Vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallista merkitystä halutaan tulevaisuudessa vahvistaa entisestään. Tavoitteena on, että julkinen sektori tunnistaa ja mahdollistaa vapaaehtoistoiminnan yhteiskuntaa, vapaaehtoisia ja vapaaehtoistyötä saavia hyödyttävällä tavalla. Vapaaehtoistyö kuuluu oikeusministeriön hallinnonalaan ja se vastaa ikäohjelmaan sisältyvän [Vapaa! – Fri! -hankkeen](#) toteuttamisesta. Hankkeen tavoitteena on vakiinnuttaa vapaaehtoistyön asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa ja edistää vapaaehtoistyön kautta eri taustoista tulevien ikäihmisten ja muiden yhdenvertaisia edellytyksiä vaikuttaa omaan lähiympäristöönsä ja julkisiin palveluihin.

Hankkeessa tehtävänä on selvittää vapaaehtoistyön tietopohjaa ja kehittää ratkaisuja ja malleja vapaaehtoistyön tukemiseksi, ja sen houkuttelevuuden lisäämiseksi. Tarkoituksena on kehittää ja ottaa käyttöön yhteistyössä sidos-

ryhmien kanssa kehiteltyjä ratkaisuja ja malleja, joilla motivoidaan ja rohkaistaan ikäihmisiä osallistumaan vapaaehtoistyöhön sekä toisaalta sitoutetaan nuorempia ikäryhmiä mukaan toimintaan. Hankkeen tehtävänä on käynnistää viestintä-, kannustin- ja/tai koulutuskampanja hankkeen tavoitteiden edistämiseksi sekä selvittää tarve vapaaehtoistyön parissa toimivia eri sektoreita ja toimijoita yhteen tuovan yhteistyöfoorumin perustamiselle sekä käynnistää foorumin toiminta.

Lisäksi hankkeessa on tarkoitus valmistella tarvittavat suositukset mahdollisesti esiin nousevien vapaaehtoistyön tekemiseen liittyvien lainsäädännöllisten tai hallinnollisten esteiden ratkaisemiseksi. Näiden lisäksi hankkeessa voi syntyä muita malleja ja ratkaisuja, joilla voidaan vakiinnuttaa vapaaehtoistyön asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Väestön ikääntyessä ikääntyneille sopivia asuntoja ja asuinympäristöjä tarvitaan yhä enemmän. Tällä hetkellä maamme asunnoista esteettömiä on vain 15 prosenttia, eli noin puoli miljoonaa. Asuntokanta muuttuu hitaasti, ja siksi ennakoiviin toimiin on ryhdyttävä hyvissä ajoin. Ikääntyneiden yksilölliset tarpeet tulee huomioida sekä nykyisiä asuntoja ja asuinalueita korjattaessa, että uusia rakennettaessa.

Osana Ikäohjelmaa ympäristöministeriössä on käynnissä hallitusohjelman mukainen kolmivuotinen [Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelma](#), jolla parannetaan ikääntyneiden asumisolaja. Toimenpideohjelman tavoitteena on

- Parantaa ikääntyneiden asuinoloja ja edistää asumisvaihtoehtojen tarjontaa
- Tukea sekä ikääntyneiden että kuntien ennakointia ja varautumista asumisasioissa
- Tukea ikäystävällisten asuinympäristöjen kehittämistä

Ohjelmassa tuetaan kuntia ja kuntayhtymiä ikääntyneiden asumisen ennakoinnissa ja varautumisessa ja asuinolojen ja -ympäristöjen parantamisessa. Valtion toimia vahvistetaan korjausavustusten suhteen sekä jaetaan ikääntyneiden asumiseen liittyvää tietoa ja hyviä käytäntöjä muun muassa seminaarien ja muun yhteistyön kautta.

Tulevaisuuden kotona asumista tukevat palvelut iäkkäille

Kotiin annettavien palvelujen vahvistaminen ja kotihoidon resurssien riittävyyden turvaaminen on yksi keskeinen osa iäkkäiden palvelujärjestelmään liittyvää toimenpidekokonaisuutta. Osana Tulevaisuuden sote-keskus –ohjelman hankekokonaisuutta toteutetaan Tulevaisuuden kotona asumista tukevat palvelut iäkkäille hanke, jolla tuetaan kuntia ja tulevia hyvinvointialueita niiden iäkkäiden kotona asumista tukevien palvelujen kokonaisuuden kehittämisessä. Alueellisesti yhtenäisten toimintakäytänteiden rakentaminen iäk-

käiden palveluihin laatusuosituksia noudattaen auttaa tulevia hyvinvointi-alueita myös niiden valmistautumisessa sosiaali- ja terveydenhuollon uusiin rakenteisiin ja toimintamalleihin.

Iäkkäiden palvelujen lainsäädännön uudistamisen valmistelussa oleva toinen vaihe koskee erityisesti kotihoidon laadun ja resurssien vahvistamista. Hanke tukee osaltaan myös tulevan lainsäädännön toimeenpanossa.

Tulevaisuuden kotona asumista tukevien palvelujen hanke tähtää iäkkäiden palvelujen toimintatapojen uudistamiseen ja asiakaslähtöisiin palvelukokonaisuuksiin. Hankkeella on neljä tavoitetta, joilla rakennetaan laaja-alaista palvelujen kokonaisuutta iäkkään ihmisen elämäntilanteiden ja tarpeiden ympärille:

1. Kotona asumista tukevat palvelut ovat asiakaslähtöisiä
2. Asiakas saa oikeat palvelut oikeaan aikaan
3. Riittävä ja osaava henkilöstö turvaa kotiin annettavien palvelujen laadun
4. Palvelujen laatu varmistetaan järjestelmällisellä seurannalla

Hankkeen valtionavustushaku kunnille/kuntayhtymille on parhaillaan käynnissä. Haku päättyy 29.10. ja hankepäätökset pyritään valmistelevaan siten, että hankkeet voisivat aloittaa toimintansa vuoden 2022 alusta.

Omaishoidon kehittämistoimet

Omaishoidon piirissä on kaikenikäisiä hoidettavia, mutta valtaosa asiakkaista on iäkkäitä. Omaishoidon kehittäminen sisältyy hallituksen ohjelmaan. Keskeisiä keinoja ovat Tulevaisuuden sosiaali- ja terveystakeskus –ohjelma ja siihen liittyvät valtionavustukset, omaishoitoa tukevien kotihoidon palvelujen parantaminen sekä sote-uudistukseen liittyvät toimenpiteet.

Omaishoitoa koskevien kehittämistarpeiden ja –keinojen kuvausta laajennettiin Tulevaisuuden sosiaali- ja terveystakeskus –ohjelman tämän syksyn täydennyshaun yhteydessä. Ohjelmassa alueita kannustetaan muun muassa ottamaan käyttöön yhtenäinen toimintamalli omaishoidon tukemisessa ja hyödyntämään jo kehitettyjä hyviä käytäntöjä, kuten omaishoitajien vapaiden monipuolisia sijaistusvaihtoehtoja sekä omaishoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastuksia. Lisäksi Tulevaisuuden sote-keskus -ohjelmassa kehitettävät yleiset peruspalvelut, neuvonta ja asiakasohjaus sekä ehkäisevä ja ennalta-koiva työ ovat merkittäviä myös omaishoitoperheiden hyvinvoinnin kannalta.

Riittävät ja laadukkaat kotihoidon palvelut ovat tärkeä tuki monille omaishoitoperheille. Meneillään olevan iäkkäiden palvelujen kokonaisuuden kehittämisen ja lainsäädäntötyön tarkoituksena on parantaa myös omaishoidon tukeen sisällytettävien kotihoidon palvelujen saatavuutta ja laatua.

Sote-uudistus on askel kohti omaishoidon tuen yhtenäistymistä. Uudistus siirtää omaishoidon tuen myöntämisen kunnilta uusille hyvinvointialueille

vuoden 2023 alusta alkaen. Eri puolilla maata asuvien omaishoitajien yhdenvertaisuus lisääntyy, kun omaishoidon tuen kriteerit ja käytännöt yhtenäistyvät ainakin hyvinvointialueiden sisällä. Hyvinvointialueilla on kuntia paremmat edellytykset huolehtia omaishoidon tuen vahvistamisesta. Hyvinvointialueen palvelustrategian laatimisen yhteydessä voidaan linjata omaishoidon asemaa ja tukemista hyvinvointialueella.

Myös omaishoidon tuen myöntämisperusteiden ja hoitopalkkioiden valtakunnallinen yhtenäistäminen on usein esiin nostettu kysymys. Tämän vuoksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos toteuttaa sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta selvityksen, jossa selvitetään tuen myöntämisperusteiden nykytilannetta ja myöntämisperusteiden yhtenäistämistä. Selvitykseen sisältyy arvio mahdollisen yhtenäistämisen kustannus- ja asiakasvaikutuksista. Selvitys valmistuu kesällä 2022. Selvityksen pohjalta voidaan arvioida mahdollisia jatkotoimia, kuten lainsäädännön muutostarpeita. Muutosten toteutus voisi tapahtua seuraavalla hallituskaudella. Selvitys tukee osaltaan myös hyvinvointialueilla tehtävää omaishoidon tuen kriteerien yhtenäistämistä.

erityisasiantuntija Kirsi Paasovaara, STM, sosiaali- ja terveydenhuollon ohjausosasto
lääkintöneuvos Helena Vormo, STM, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaat ja palvelut -osasto
neuvotteleva virkamies Satu Karppanen, STM, yhteisöt ja toimintakyky -osasto